

УДК 811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2019.38.52-76>

Бачун Л.І.

orcid.org/0000-0002-5023-795X

КОНЦЕПТ БОГ У ТВОРАХ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні концепції теолінгвістики, її історія, стан та перспективи розвитку. Визначено зумовленість використання теоніма "Бог" у художніх та мемуарних творах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття, з'ясовано кількісне функціонування теоніма в текстах. У статті подано варіативність використання теоніма "Бог", досліджено його функціональне навантаження у сталих висловах, словосполученнях, словесних конструкціях. Проаналізовано тристоронню характеристику концепта "Бог", яку письменники висвітлюють у текстах аналізованих романів. Перша з них – лексична: один із основних християнських постулатів базується на віруванні у триєдиного Бога (Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий), що і має підтвердження в аналізованому матеріалі. Завдяки десятиєм варіантам назви "Бог" письменники розкривають різнобічну атрибутивну характеристику аналізованого концепту. З'ясовано, що християнська домінанта в текстах дозволяє спостерегти і назви язичницьких богів. Фонетичні варіанти різних номінацій концепта "Бог" свідчать про широке використання письменниками зменшено-пестливих суфіксальних афіксів і формують фонетичний складник загального семантичного поля. Функціональне навантаження у висловах персонажів із теонімом Бог має така смислова інформація: прохання до Бога, застережні звертання, подячні звертання та прославляння Бога, використання теоніма з метою вираження побажання чи благословення, уповання на Божу силу. Онім "Бог" може бути вигуком у реченні, використовуватися у богословських текстах, привітаннях, прислів'ях та ін.*

***Ключові слова:** ономастика, релігійна лінгвістика, теонім, теолінгвістика, стилістика.*

***Інформація про автора:** Бачун Лілія Ігорівна – аспірант кафедри загального мовознавства та слов'янських мов; факультет*

філології та журналістики; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Електронна адреса: ba4unliliya@gmail.com

Liliya I. Bachun

orcid.org/0000-0002-5023-795X

THE CONCEPT OF GOD IN THE WORKS ABOUT THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

Abstract. *The main concepts of theolinguistics, its history, actual state and prospects for the further development have been analyzed in this article. Religious linguistics is currently in the process of establishing: not only Ukrainian, but also foreign, as a consequence of the post-Soviet Renaissance. A little researchness of a such young linguistic science, as theolinguistics, the formation of its methodology and a number of terms, the use of the writers theories in fiction works and their functional load formulate the relevance of the chosen topic. The motives of using the theonim "God" in the fiction and memoir works about the national liberation movement of the first half of the twentieth century have also been determined with its quantitative functioning in the texts. The variability of using the theonim "God" have been described in the article, as well as its functional load in constant expressions, phrases, verbal constructions. Despite the fact that the analyzed 19 fiction and memoir novels are mostly military and social oriented, and yet the concept of "God" is present in all works perfectly. Since Ukraine, thanks to St. Vladimir, is a Christian state, and actually was Christian in 1917-1954, despite the prohibition of believing in God by the Soviet state, the texts mostly are the most part, are the deities of the Christian belief. "God" as a single-element proper name is mentioned approximately 228 times in the seven novels about the liberation movement of UPA. In addition, the anthroponimicon of the texts about the liberation period of 1917-1922 years (12 novels) counts 1930 units, where there are separately 135 references to the theonim "God". These numbers are not the final measure of the degree of the use of the theonim "God" in the analyzed novels, as we do not take into account its variants. To analyze the variability of the theonim "God" we point out the following subgroups: a) variants of the use of the theonim "God" in the texts*

of the novels: we have identified 10 variants of the use of the theonim "God" from 19 analyzed novels that writers point in the texts through the speech of the characters' speech; b) reduced-caress names; c) gratitude to God and His praise; d) the use of the theonim to express a wish or a blessing; e) expression of hope in God's power; f) "God" as a way of expressing a cry in the sentence; g) the concept of "God" in theological texts, greetings, proverbs, which function in the texts of the analyzed novels.

Key words: *onomastics, religious linguistics, theonim, theolinguistic, stylistics.*

Information about the author: *Bachun Liliya Ihorivna – post-graduate student of the department of general linguistics and Slavic languages; faculty of philology and journalism; Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University.*

E-mail: *ba4unliliya@gmail.com*

Бачун Л. И.

orcid.org/0000-0002-5023-795X

КОНЦЕПТ БОГ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ О НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Аннотация. *В статье проанализированы основные концепции теолингвистики, ее история, состояние и перспективы развития. Определены мотивы использования теонима "Бог" в художественных и мемуарных произведениях о национально-освободительном движении первой половины XX века, проанализировано количественное функционирование теонима в текстах. В статье представлена вариативность использования теонима "Бог", исследована его функциональная нагрузка в устойчивых словосочетаниях, повторяемых словесных конструкциях. Проанализирована трехсторонняя характеристика концепта "Бог", представленная в текстах анализируемых романов. Первая из них – лексическая: один из основных христианских постулатов базируется на веровании в триединого Бога (Бог-Отец, Бог-Сын, Бог-Дух Святой). В десяти вариантах лексемы "Бог" репрезентирована атрибутивность концепта "Бог". Христианская доминанта в в семантике концепта "Бог" одновременно позволяет исследовать и*

названия языческих богов: разграничительной линией для сверхъестественных существ является лексема "бог" с маленькой буквы. Фонетические варианты в семантике концепта "Бог" использование уменьшительно-ласкательных аффиксов для выражения особого отношения формируют фонетическую составляющую восприятия концепта. Функциональную нагрузку в речи персонажей, употребляющих теоним "Бог", имеет смысловая информация: обращение к Богу, просьбы к Богу, упреждающие обращения к Богу, благодарственные обращения и прославления Бога, использование теонима с целью выразить желание или благословение, упование на Божью силу. Оним "Бог" может быть восклицанием, поговорках и др.

Ключевые слова: ономастика, религиозная лингвистика, теоним, теолингвистика.

Информация об авторе: Бачун Лилия Игоревна – аспирант кафедры общего языкознания и славянских языков; факультет филологии и журналистики; Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка.

Электронный адрес: ba4unliliya@gmail.com

XX ст. стало знаковым для мовознавців у дослідженні лінгвістичних та теонімних характеристик лексичної одиниці, розвитку мовознавчої науки, яка звертає увагу на релігійну основу слова. Релігійна лінгвістика (теолінгвістика) перебуває сьогодні на етапі становлення: не лише українська, але й зарубіжна, відбувається ефект т.зв. "пострадянського ренесансу". Російська дослідниця В. Постовалова стверджує, що "одними із перших кроків на шляху повернення європейської культури до своїх релігійних витоків і є інтегрування теологічного знання у світогляд та культуру" [8, с. 56]. Відповідно, мовознавець В. Назаров зазначає, що "нова синтетична теолого-лінгвістична дисципліна "теолінгвістика", яка формується в наші дні на стику теології (богослов'я), релігійної антропології та лінгвістики, направлена на вивчення взаємозв'язків та інтеракції мови і релігії. Хоча у вітчизняній традиції більш поширеним вважають термін "богослов'я", а термін "теологія" сприймається як тісно пов'язаний із західноєвропейською традицією" [6, с. 9].

Деякі сучасні науковці намагаються дослідити релігійні начала й у генезисі науки про мову, акцентуючи увагу на першості лінгвістичного знання. Так, О. Гадомський пише, що "мовознавство виникло як "теомовознавство" (теолінгвістика) і лиш впродовж століть набуло світського характеру" [2, с. 288]. Усе ж, внесок відомого кримського дослідника О. Гадомського вважають одним із найбільш фундаментальних для розвитку в царині релігійної лінгвістики. Він же є одним із тих, хто найактивніше популяризує термін "теолінгвістика". У статті "вивчення релігійної лексики в українській теолінгвістиці ХХ-ХХІ століття" О. Гадомський стверджує, що "робота в цій галузі ведеться, як мінімум, починаючи із 30-их років ХХ століття в Україні та за кордоном. Все це дає нам право говорити про "теолінгвістику". Тому, використовуючи цей термін, ми маємо на увазі теолінгвістичні дослідження на матеріалі української мови, які проводились і проводяться не лише в Україні, але й за кордоном" [3, с. 46].

Такі мовознавці, як А. Буєвич, Г. Гадомська, Н. Кравченко, В. Постовалова, В. Степанова, Ю. Чернишова, О. Черхава, С. Шамарова, Л. Шевченко та ін. також використовують цей термін у своїх наукових працях попри те, що термін "теолінгвістика" вітчизняні словники поки що не фіксують. Тому, малодослідженість ще молодій лінгвістичній науки, формування її методології та ряду термінів, використання теонімів у художніх творах та їхнє функціональне навантаження формулюють **актуальність** обраної теми.

Мета статті – на матеріалі 7 українських прозових творів художньої, мемуаристичної літератури про національно-визвольний рух 1942-1954 років та 12 художніх, мемуаристичних текстів про національно-визвольний рух 1917-1922 років з'ясувати кількісну функціональність у романах досліджуваного періоду теоніма "Бог", проаналізувати його варіативну номінацію та дослідити мотиви використання теоніма "Бог" у сталих словесних конструкціях, словосполученнях, висловах.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: подати аналіз основних публікацій дослідників теолінгвістики, визначити мотиви використання персонажами художніх та мемуарних творів теоніма "Бог", з'ясувати варіативність функціонування у романах теоніма "Бог".

Незважаючи на те, що тематика 19 художніх та мемуарних аналізованих романів стосується здебільшого військового та соціально-побутового спрямування, все ж концепт "Бог" наявний в абсолютно всіх творах. Причиною того було глибоке вірування людей у Вищу Силу як єдину допомогу в безвихідних ситуаціях. Письменники не залишили ні одного твору без наскрізної теми вірування у Бога як невід'ємної частини людського буття. Оскільки Україна завдяки св. Володимиру є християнською державою і у 1917-1954 роки (незважаючи на відділення церкви від радянської держави) нею залишалася, то в текстах здебільшого йдеться про божества християнського вірування.

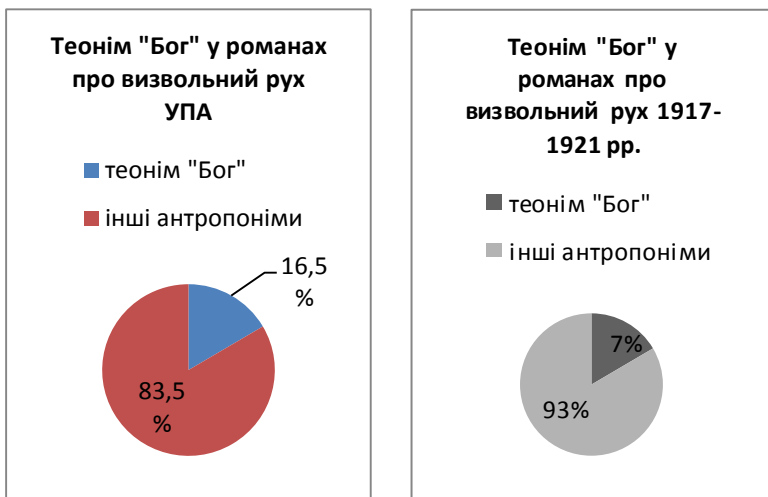
Із 7 романів про визвольний рух УПА "Бог" як однолексемна власна назва згадується приблизно 228 разів, що становить 16,5% від загальної кількості 1380 антропонімів із цього періоду. У свою чергу, антропонімікон текстів про визвольний період 1917-1922 років (12 романів) налічує 1930 одиниць, де окремо є близько 135 згадок теоніма "Бог", що становить 7% від загальної кількості антропонімів. Ці числа не є кінцевим мірилом ступеня вживаності теоніма "Бог" у текстах романів, оскільки ми не враховуємо сюди його варіанти (див. *діаграму 1*).

Важливо зазначити, що К. Костів у "Словнику-довіднику" біблійних осіб, племен та народів використовує 1700 варіантів іменувань назви *Бог* [4, с. 7], головні з яких лише вісім: "*Ел, Еліон, Елоаг, Елогім, Шаддай, Адонай, Ягве (Єгова) й Саваот*" [4, с. 63].

Відповідно, й вони репрезентують своєрідну характеристику Його істоти, діяльності, властивостей та атрибутів. Властиво, що запропоновані іменування можна трактувати як синонімічні, тому й, на думку Л. Лисиченко, на

"ущільнення" відповідної ділянки "цілісного конструювання буття" мова реагує уточненням вербалізованих форм знання, фіксацією нових понять і значень [5, с. 132].

Діаграма 1.
Кількісні показники теоніма "Бог" у літературі

Теонімна сітка номенів **Бога**, зафіксованих у творах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття, і підтверджує цю думку, наприклад: "*Бог – Життєдавець*" і "*Бог – Спаситель*", і "*Бог – Творець*". Та попри класифікацію, подану К. Костівим, найголовнішою одиницею, що представляє концепт "Бог" є, власне, лексема *Бог*. У "Новітньому філософському словнику" поняття *Бог* трактується як "сакральна персоніфікація Абсолюту в релігіях теїстичного типу, що характеризується тотожністю сутності та існування" [7, с. 110], у "Релігієзнавчому словнику" додається: "творець світу і детермінант усього, що в ньому відбувається" [9, с. 38]. Беручи до уваги наукові визначення "Бога", розуміння його концептосфери, все-таки важливим також є і побутування в

аналізованих творах лексичних одиниць, що представляють назви надприродних істот.

Етнокультурні смислові особливості "Бога" як християнського *абсолюта* є більш характерними для ментальності українського народу, хоча трапляються й назви інших божеств у текстах романів. Т. Вільчинська зазначає, що розмежування християнського та язичницького виявлення *божественного* визначається "написанням слів, що вживаються на їх позначення, відповідно – з великої (*Бог*) і малої (*бог*) літери" [1, с. 140]. У трьох художньо-історичних романах "Морозів хутір", "Палиця для прокажених" і "Чорний Ворон" письменники 10 разів згадують назви богів слов'янської міфології. Мовознавець Т. Вільчинська додає, що "спостерігаються також і деякі особливості сполучуваності, наприклад, у язичництві – *бог сонця, бог грому* і т.д." [1, с. 140]. Це підтверджується й у текстах:

"Велес – скотний бог поважно шкандибав по пасовиськах, пантруючи своїх волів" (Р. Федорів), *"– Іван і батько ще надворі. Водяць бога Велеса по салонах, де живуть корови ... – каже Петро"* (У. Самчук); *Дажбог, Лада, Мокош, Перун, Сварог*: *"...і тоді ваша поезія мені відкрилася наново: зазеленіли жита й закучерявилися Даждзьбогові дуби, на ріках і на озерах кохалися при вогнищах хлопці з дівчатами і богиня Лада благословляла їхній союз"* (Р. Федорів), *"...разом зі мною приходьте на Даждзьбогові луки..."* (Р. Федорів), (В. Шкляр).

До того ж, у двох текстах романів трапляються випадки вживання назв богів єгипетської та римської міфологій, наприклад: *"Я їм розповідав також, що богом Єгипту був Озіріс, що Рим заснували Рем і Ромул, а Київ - Кий, Щек і Хорив з сестрою Либідь"* (У. Самчук), *"Сіті любові досить цінкі, вони боляче вриваються в душу, безнадійне кохання виснажує, але Венера, богиня любові, була гордою і красивою"* (О. Яворська). Проте здебільшого в аналізованих текстах "Бог" представлений сакральними концептуальними лексичними одиницями: власне "Бог", який відображає єдиного правдивого Бога у трьох іпостасях: Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий, номінованого

ще Пресвятою Трійцею, наприклад: *"Падімо на коліна і молимося усім лицам святої трійці"* (У. Самчук).

Розкриємо лексичну складову частину варіантів іменувань *Бога*, і, оскільки деякі назви-синоніми виникають внаслідок переходу із однієї частини мови в іншу, то розглянемо лише субстантиви. Атрибутивні характеристики концепту *Бог* проглядаються через лексичні синонімічні гнізда. Напр., ми виокремили 10 варіантів уживання теоніма *"Бог"* із 19 аналізованих романів, які письменники вводять у тести через мовлення персонажів: *Всевишній, Господь, Життєдавець, Творець; Господь Бог, Бог-Отець, Бог предвічний, Господь Саваоф, прадавній Бог, Цар Небесний*. Однолексемні теоніми-замінники мають більш часте вживання, порівняно із дволексемними, напр.:

(1) *Всевишній* – 4 згадки: *"Тих, хто виявляє співчуття до вбогих, Всевишній обдаровує щастям..."* (У. Самчук), (Р. Іваничук) та ін.,

(2) *Господь* – 35 згадок: *"Грозив, що Господь тяжко покарає їх"* (Ю. Горліс-Горський) та ін.,

(3) *Життєдавець* – 1 згадка: *"Відчини мені двері покаяння, Життєдавче..."* (О. Яворська) та ін.,

(4) *Творець* – 3 згадки: *"...уздрів Творець свою помилку, яку вчинив..."* (Р. Іваничук), (О. Яворська), (В. Лопушанський) та ін.

Частотність дволексемних варіантів: *Господь Бог* – 24 найменування у текстах: *"Як Господь Бог є у небі – може ж він бачити, коли людям засліпило..."* (У. Самчук), дволексемна одиниця, уособлення в християнстві першої особи Святої Трійці, *Бог-Отець* має 2 згадки, де одна з них утворює іншу форму слова, а саме – фонетичний варіант: *"...–...сам Бог - Отець установив жертву крові! – промовляв отець..."* (В. Лопушанський), *"...він уже не встигне звернутися до Бога - Вітця свого з жалями..."* (Р. Федорів); теонім *Бог* разом із залежним характеризуючим прикметником утворюють дві двочленні лексичні одиниці: *Бог предвічний* та *прадавній Бог*,

які мають 7 та 1 згадку у текстах відповідно: *"Предвічний Бог благословив моє життя і дозволив мені дочекатися і цього щасливого дня"* (У. Самчук), (Р. Федорів) (О. Яворська), (В. Лопушанський), *"Панував у храмі прадавній Бог"* (Р. Федорів). Завдяки цим прикладам письменники декларують для загальної концептосфери "Бог" такі атрибути, як: *Предвічний* (тобто Той, хто був над віками, завжди), *Прадавній* (немає ліку його буттю, завжди був, є і буде); академічний глумачний словник подає значення лексеми *Саваоф* як "біблійна назва бога", де, властиво, вона у текстах аналізованих романів вживається двічі разом із теонімом *Господь*: *"Бог Саваоф – суворий, гнівний"* (Р. Федорів), *"...шестикрилі херувими і серафими оточували величезний і маєстатичний образ благословляючого Бога-Саваофа"* (У. Самчук); Василь Фольварочний застосовує двочленну лексему *Цар Небесний* як варіант теоніма *Бог*: *"...люди у церквах молилися Цареві Небесному...."* (В. Фольварочний).

Фонетичні варіанти лексичних одиниць сакральної концептосфери "Бог" представлені широкою сіткою номенів: це пояснюється трепетним ставленням персонажів до Бога як вищої сили, ментально-культурними особливостями народу та регіональними мовними особливостями. Звертаючись до Всевишнього, герої творів використовують у мовленні емоційно-експресивні звертання, підкреслюючи любов та повагу до адресата.

Із 7 романів про період руху УПА ми виокремили 9 таких онімів, 6 з яких повторюються у різних текстах, напр.: звернення-зітхання *"Боженька"* використовують письменники у романах *"Рев оленів нарозвидні"*: *"...Боженьку, аби лише не вмерла, в мене вона одна..."* (Р. Іванчук); *"На чужих вітрах"*: *"Боженьку, ми заговорилися, а про дитину забули..."*, *"Боже, Боженьку, чому ж ти не відвернув кулі від мого чоловіка..."* (О. Яворська). У трьох наступних зверненнях письменники розширюють конструкції, вводячи епітети та присвійні займенники: *"І зітхали скрушно: – О, Боженьку ти наш..."* (Р. Федорів), *"Божечку милосердний, яка радість, яке*

цастя..." (О. Яворська), *"Боженьку милосердний, наведи лад в Україні"* (О. Яворська).

До теонімних варіантів із фонетичними змінами (а власне суфіксальний афікс *-оньк* із зменшено-пестливим значенням) у лексемі ми відносимо також і словесні конструкції з функціонально-смысловим навантаженням, а саме – звертання до Бога, наприклад: *"Дякувати Господонькові, що жива"* (О. Яворська). У двох романах персонажі використовують теонім *"Господь"* із суфіксальним афіксом - *оньк* для створення більш емоційного звернення: *"А ти, Господоньку, дивився на цю масакру з висоти..."* (Р. Федорів), *"Дякувати Господонькові, що жива"* (О. Яворська), *"За що така кара, Господоньку?"* (О. Яворська). Властиво, що письменники завдяки зменшувально-пестливим формам звертання, прохаючи (зітхання) Вищу Силу, передають усеціле уповання персонажів на Бога, їхню покору Йому.

У 12 романах про визвольний рух 1917-1922 років ми виділили три одночленні зменшувально-пестливі форми теонімів із трьох різних романів: *"...і Боженька послухає нас, не дасть їй померти..."* (В. Фольварочний), *"Боженьку, пошли здоровля таткові, мамці..."* (Ю. Горліс-Горський), *"– Та, Господоньку святий! – затеренділа Омелянчиха..."* (У. Самчук). Бачимо, що зменшувально-пестливі форми не є частотними у функціонуванні і слугують для вираження героями творів прохання, моління та подяки Всевишньому. Спостерігаємо, безумовно, також і фонетичні варіанти у лексичних одиницях, смислові особливості яких зосереджені на сакральній концептосфері, де письменники використовують вигуки *їй-Богу/ей-Богу* (власне теонім *Бог* фіксується письменником із великої літери як показник того, що автор має на увазі Всевишнього християнського вірування) зустрічається 10 разів у текстах романів:

"– А ти знаєш? – ледве може вимовити Андрій. – Їй Богу, не брешу! Він плакав! Бий мене грім, що він плакав, – впевняє Андрій" (У. Самчук, с. 24, 54, 86, 146, 340, 391, 392), *"А що там Ведмідь та Омелян на тій самій сосні? Живі! Їй-Богу – живі!"*

Лише страху наїлись" (У. Самчук), *"Втечу, Орису, їй Богу, втечу"* (О. Яворська).

Вигук *їй-богу*, де теонім *бог* письменники вживають із маленької літери (не бажаючи вказувати *Бога* як суб'єкта конкретної релігії, але як об'єкт будь-якого віросповідання) трапляється тричі у двох романах про визвольні події 1917-1922 років: "Чорний Ворон": *"Ну, ви як діти, їй-богу, – низив плечима Загородній. – Казано ж було: без крові"* (В. Шкляр) та "У херсонських степах": *"– Як що знаєш – скажи, – для нього краще буде... – Не знаю! Їй-богу не знаю!"* (Ю. Степовий). В. Лопушанський у романі "У споконвічному вирі" тричі застосовує фонетичний варіант вигуку *їй-Богу – єй-Богу*:

"– Ото молодець!! Єй-Богу!! Нумо, Йося! Скорше!"
 (В. Лопушанський), *"– Стій! Єй-Богу, стій! – гукав солдат"*
 (В. Лопушанський), *"– Геть! Єй-Богу, геть, бо... – Старий вихопив з рук лікаря шаблю й намірився до удару"*
 (В. Лопушанський).

Письменник Р. Федорів використовує фонетичний варіант теоніма *Бог – Біг* для вираження уповання на Божу силу: *"...а ти дивися і не бійся, вони ж, прецінь, свої, родичі близькі, і вони, і я, і ти, і діти твої – дасть Біг – всі ми однієї крові..."* (Р. Федорів).

І останнє – функціональне навантаження лексичних одиниць сакральної семантики. Очевидно, що у соціально-побутовому чи навіть воєнному житті (яке письменники й описували в аналізованих романах), люди часто звертаються до *Бога* як до Вищої Сили у різних потребах, що є закономірним для християнського вірування. Персонажі романів зазвичай використовують словосполучення, стали словесні конструкції разом із теонімами для вираження власних почуттів, тому, для окремої характеристики висловів виділяємо підгрупи:

(а) *прохальні звернення до Бога*. У 19 романах аналізованих двох періодів ми виокремили 13 словосполучень

та словесних конструкцій (переважно для цього письменники вводять дієслова на кшталт: *благаю, дай, молю, призиваю* та ін.), які персонажі використовували для вираження свого прохання чи моління: "*Я молю Бога, щоб дав мені силу чимдуж перебути...*" (Р. Федорів), (О. Яворська); "*Дай-но, Боже, Василю, дочекати, щоб я тебе перепрошувала...*" (Р. Федорів), "*Як би, дай Боже, вдалося вам як вирватися випадково...*" (Ю. Горліс-Горський), (В. Шкляр), (Р. Федорів). Хоча конструкція *дай Боже* у двох романах "Палиця для прокажених" і "Чого не гоїть вогонь" має інше, особливе щодо сакральної семантики значення (персонажі її використовують під час застілля, за чаркою): "*Ви на мене не зважайте, робіть своє діло, а я вам буду помагати. Отже, дай Боже! – і підніс чарку*" (У. Самчук), "*Ти ж наш звичай знаєш. Так дай нам Боже! – підняла свою чарку, подивилась на нього великими своїми оливковими очима...*" (У. Самчук).

Трапляються прохальні конструкції із дієсловами *благати, призивати, просити*: "*...мертві вставали з гробів і благали в Бога порятунку*" (О. Яворська), (Р. Іваничук), "*...я Господа милосердного на допомогу призиваю*" (О. Яворська), "*Проси у Господа сліз і плачу за маловірство...*" (О. Яворська).

Окремо функціонують три вислови із романів "Палиця для прокажених", "Справа отамана Зеленого", "Чого не гоїть вогонь", які персонажі використовують під час власного звертання до іншого співрозмовника, згадуючи *Бога* як єдину Вищу Силу, заради котрої варто виконати чиесь прохання: "*– Заради Бога, вибач, – спохопився Кузьмак...*" (Р. Федорів), "*Мобілізація до шпиталю – гаразд, ради Бога. Стріляти – ні, прошу дуже, вибачайте*" (Р. Іваничук) та "*Та який, скажіть на Бога, з нашого Пюца Держинський! Курам на сміх*" (У. Самчук);

(б) **застережне звернення до Бога.** Ми виділили 5 закликів із 10 романів, які персонажі використовують у текстах із метою застерегти когось, самого себе від будь-якого лиха, уживаючи в цьому ж зверненні теоніми. Конструкції-

звернення складаються із дієслів (*борони, бійтеся, відверни, милувати*) і теоніма *Бог*; дієслова із заперечною часткою *не* + теонім *Бог*, наприклад: *борони Боже: "– Чи не тиф, бабусю? – Борони Боже. От така тобі пропасниця..."* (Ю. Горліс-Горський), (А. Крушельницький); *"Най тебе всі святі боронять..." Вона хрестилася: "Хай мене Бог боронить"* (Р. Федорів); *"– Бійтеся Бога! – пицала Наталя Петрівна. – Скільки можна?"* (У. Самчук), (І. Лютий-Лютенко), (У. Самчук); *"Господи Боже, відверни, захисти. Так страшно його втратити"* (О. Яворська).

У шести текстах ("Морозів хутір", "Симон Петлюра", "У херсонських степах" (про визвольні дії 1917-1922 років) і "На чужих вітрах", "Палиця для прокажених", "Єрусалим на горах" (про визвольний рух 1942-1954 років) персонажі романів використовують 16 разів словесну конструкцію *не дай Бог* (*Боже, Бо*) з метою застерегти співрозмовника від лиха або неприємної ситуації:

"Не дай, Боже, залишитися недолюбленою" (О. Яворська), *"Бо, не дай Боже, будівніці нас виявлять тут, то ми пропали"* (Ю. Степовий); *"– Я боюся, щоб, не дай Бог, не залишити тебе вдовицею..."* (Р. Федорів), *"І чи ти, не дай Бо, маси завдання створювати в Горапах комсомол?"* (Р. Федорів, с. 268, 88, 110, 128, 248, 324, 444); *"І не дай Бог, щоб вони взяли в руки владу"* (У. Самчук); *"Та не дай, Боже, вам сюди повернутися окупантами"* (В. Фольварочний);

(в) подячне звернення до Бога та Його прослава. Із загальної кількості аналізованих текстів (а саме 19 романів) вирази-звернення персонажів роману до *Бога* з метою подяки Йому чи Його прослави виявлено у 14 текстах. Загалом, ми виокремили три основних формули звернення, які, властиво, мають свої варіанти: *дякувати Богові, слава Богу, хвала Богу* (*хвалити Бога*). Вираження подяки персонажами романів:

"Нащо йому! Має, дяка Богу, свої руки ..." (У. Самчук), (М. Дорошенко), (Р. Іваничук), (Р. Федорів), *"І от, дяка Всевишньому, все сталося добре"* (У. Самчук), *"– Я, дякувати Богові, здоровий..."* (В. Лопушанський, с. 7, 262); вираження

похвали: "– **Слава Богу** – хоч одна душа вирятувалася!" (Ю. Горліс-Горський), (А. Кокотюха), "Схоже, тут нікого не було. Ні своїх, ні, **слава Богу, чужих**" (В. Шкляр), "**Слава Богові!**" – зітхнув четар втішено й націлився" (В. Лопушанський, с. 210, 7, 336, 344, 355, 347, 354), "**Слава Богу, що хоч трупи полеглих солдатів постягували в братські могили...**" (В. Фольварочний), (С. Семенюк), "**Слава Богу, ніде ні стрілу, ні крику, ні голосу, ні скрипу чобіт, ні... ні...**" (Р. Федорів, с. 273, 43, 183, 389, 445), "**Ціле село страху наїлося, але, слава Господу, минулося**" (О. Яворська, с. 48, 10, 48, 98, 155), "**Петра, слава Богу, обминала всяка війна, бо сліпав косо на праве око...**" (Р. Федорів, с. 249, 95, 121, 249, 287, 319, 356, 397); "**Господарство – хвалити Господа, а ми навіть позаного рябка на припоні не маємо...**" (Ю. Горліс-Горський), "**Хвала Богу, що приїхали... Не можу ради дати із селянами**" (Ю. Горліс - Горський), "**То ще вигода, що Дермань наш, хвалити Бога, осторонь шляхів...**" (У. Самчук).

Бачимо, що для вираження прослави чи похвали письменники через мовлення персонажів використали здебільшого такі словесні формули: дієслово + теонім (*дякувати Богові, хвалити Бога*), іменник + теонім (*дяка Богу, слава Богу, хвала Богу*);

(г) **використання теоніма з метою вираження побажання чи благословення.** Ми визначили 13 багатокomпонентних словесних конструкцій із 9 романів, де мовець висловлює власне побажання співрозмовнику із використанням *теоніма*. Найчастіше функціонує у текстах формула "частка *хай/нехай* + теонім *Бог* + займенник + дієслово", напр.:

"**Хай Бог нас береже**" (Р. Федорів), "**То най Бог нам помагає. Амінь**" (Р. Федорів), "**Хай Бог тебе провадить, хай тобі допомагає!..Я буду його молити...**" (В. Лопушанський, с. 74, 132, 142, 259), "**...нехай Вас Бог благословить, а ми бажаємо вам усього доброго**" (М. Дорошенко), "**...бережіть себе, хлопці; хай вас Бог береже**" (Р. Іваничук).

У текстах функціонують чотири словесні конструкції, які мовці використовували з метою вираження благословення чи

побажання співрозмовнику на щасливу дорогу із застосуванням *теоніма Бог*:

"– **З богом – в дорогу!** Можемо ще десь зустрітись!" (А. Крушельницький), "**Ну, з Богом!** – Подякувавши мірошникові за хліб-сіль, вони звільна поїхали до середохрестя містечка" (В. Шкляр), "**Йди з Богом!** – прощала Соня" (В. Лопушанський), "**Не бійтеся, ви не самотні. З вами Бог**" (О. Яворська).

Окремо виділяємо багатокomпонентну конструкцію, яку використовує отець Іван у романі-спогадах "Холодний Яр" Ю. Горліса-Горського, посвячуючи та просячи в *Бога* благословення не лише на овочі, мед, букети, але й рушніці, шаблі й кулемети: "**Благослови Господи на враги і суностати!**" (Ю. Горліс-Горський);

(г) **вираження уповання на Божу силу.** Із 5 романів ("Вогонь з Холодного Яру", "Ми ще повернемося", "Палиця для прокажених", "Рев оленів нарозвідні" та "Стежками холодноряськими") ми виділили 9 багатокomпонентних висловів персонажів із *теонімом Бог / Господь*, які автори використовували з метою вираження твердої надії на *Бога*:

"**На єдиного Бога і на вас моя надія**" (І. Лютий-Лютенко), "**Я приготувався вмирати, а тут... сталося з Божої волі навпаки**" (І. Лютий-Лютенко), "**Най діється Божя воля, отамане. Нема вже у мене нікого**" (Ю. Горліс-Горський), "**Ні, Господь цього не допустить, не сміє**" (Р. Федорів), "...у сільській канцелярії про нього забули, бо **так хотів Господь, і його не рушили**" (Р. Федорів), "**Маю лише в Бозі надію... Господи, ти мене чуєш, що в критичний момент...**" (Р. Федорів), "...і не для тебе моя дитина, та й ти не для неї, **так хоче Бог, а я три свічки купила...**" (Р. Іваничук), "**Ви йдть, а я її не залишу... Якщо допоможе Господь – потім до вас доберуся**" (Р. Іваничук), "**А може, Бог допоможе, – хтось висловив надію**" (М. Дорошенко).

Очевидно, будучи віруючими людьми, герої художніх романів та повстанці у творах-спогадах звертаються до *Бога* як до єдиного джерела допомоги у безвиході;

(д) онім "Бог" як спосіб вираження вигуку в реченні.

Інокли персонажі у мовленні використовують теонім *Бог* для вираження різних емотивних станів: здивування, захоплення, страху та ін. Властиво, у текстах функціонують дві найпоширеніші словесні формули: "теонім *Бог* у кличному відмінку + присвійний займенник першої особи однини *мій*":

"Боже мій! То ви живий, пане Залізняка?!" (Ю. Горліс - Горський), (А. Кокотюха), (Ю. Степовий), (Р. Федорів), (С. Семенюк) і "(вигук *О*) + теонім *Бог* у Кличному відмінку + (вигук *О*) + теонім *Бог* у Кличному відмінку": *"Боже, Боже! Яке страшне нещастя зависло над її головою"* (А. Крушельницький), (У. Самчук), *"– О, Боже! О, Боже! – виривалось у нього через плач"* (У. Самчук). Зустрічаються у мовленні персонажів вигуки на кшталт: *"о Боже, ой Боже"*: *"– О Боже! – вистогнав він, схопився за чоло, зробив кілька кроків уперед, ніби наміряючись бігти"* (У. Самчук), *"Ой Боже, – зітхнула Паньчиха, – легко сказати врятуйте"*, *вона ж на ладан дихає"* (О.Яворська).

Властиво, що найчастіше персонажі творів апелюють до Всевишнього при виникненні неочікуваних, часто із поганими наслідками, ситуацій, використовуючи багатоконпонентні конструкції: *"Боже мій, Боже. Не дадуть спокійно вмерти"* (О. Яворська), *"Боже ж ти мій, Боже, – сплеснула руками жінка, – а що ж вони іроди з тими..."* (Ю. Степовий). Іншою формою вигуку в аналізованих романах слугує лексема *Бігме*. Вигук *Бігме* (від злиття двох основ в одну: *Бог йме*, тобто "має віру") письменники застосовують у двох романах "Палиця для прокажених" та "Червоний" про період визвольних змагань 1942-1954 років:

"Бігме, варто жити і вмерти за цю землю" (Р. Федорів), *"Ой, бігме, брешеш"* (Р. Федорів, с. 159, 374, 422), *"Нема їх там, друже Лютий. Бігме нема"* (А. Кокотюха);

(е) концепт "Бог" у богословських текстах, привітаннях, прислів'ях, які функціонують у текстах аналізованих романів. Попри певне обмеження діяльності церкви в Україні у ХХ столітті, українці все ж були віруючими

людьми. Це підтверджується в текстах аналізованих романів цитатами із требника, напр.:

"Голий, уже старий священик із розкуйовдженим сивим волоссям, звівши очі до стелі, голосно читає псалом "Помилуй мя, Боже" (Ю. Горліс - Горський), "– Претерпівий за нас страсти, – злучився з заливаючою піснею, – Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй нас!" (В. Лопушанський), "І зліз із постелі й приклякнув біля прічі. – Помилуй мя, Боже, по великій милості Твоїй..." (В. Лопушанський), "молитва-волення врешті-решт звелася до двох-трьох слів: "Господи, спаси й сохрани! Господи, зглянься над нами!" (Р. Федорів).

Наголосимо, письменники висвітлюють у романах, окрім військових подій, битв, ще й соціальне життя людей, де є місце і хрестинам, і похоронам, і благальним молитвам.

Знаходимо у текстах і відповідні християнські вітання, описуючи прихід великих релігійних свят у текстах романів:

Христос рождається / народився: "Церква, як і колись, переповнена. Над головами – туманне сяйво безлічі свічок "Христос рождається, славим тя", – виривається з тієї гуці людей" (У. Самчук, с. 159, 167, 199), "Марія приєднується, і її чистий високий голос зливається з їхніми піднесеними голосами: – Христос народився! – Славимо його!" (О. Яворська), "Христос рождається!" – привітався, матері вклонився..." (Р. Іваничук); Христос воскрес: "– Христос воскрес! – Воістину воскрес! – цілувалися вони тричі" (У. Самчук, с. 400, 385, 395, 397, 398, 400, 401, 402, 403), "...ще пізніше всі в один голос проспівали три рази "Христос воскрес", при чому очі у багатьох поіялися вогкістю" (У. Самчук), (Р. Іваничук), (В. Шкляр), (О. Яворська, с. 84, 196); Слава Ісусу Христу: "Слава Ісусу Христу! Чи можна у вас попросити пити?" (О. Яворська). Та частіше в текстах письменники використовують варіанти скороченої форми, наприклад: "...стрільці загули врзнобій кожен по-своєму: "Здорова будь!", "Слава Ісу!", "З неділею!" (В. Шкляр), "...підійде і привітається з офіцером по-християнськи – "Слава Ісу", а той відкаже: "У нас Бога нет!" (Р. Іваничук), "...коли хтось за спиною "славайсу" сказав..." (Р. Іваничук).

Доволі частими є згадки в текстах аналізованих романів назв молитов, які персонажі або лише згадують, або промовляють повний текст, напр.:

*"Отче наш": "Ти вміси, Ольго, "Отченаш"? "Отче наш, іже еси на небесі й на землі..." Ніколи ні єдиного слова з "Отченаша" не пролунало у вашій хаті? Ніколи?" (Р. Федорів, с. 341, 84, 150, 209, 225, 237, 247, 268, 289, 331, 342, 352, 358, 361, 448, 449, 450), "...колінкувало перед образами, вишиптуючи "Отче наш", дякуючи Господеві за своє порятування" (Р. Федорів, с. 46, 171, 184, 211), "Упала навколійки перед ліжком і, звернувши заплакані оченята вгору, почала шепотіти молитву: – **Отче наш**, іже еси на небесіх..." (В. Лопушанський), (У. Самчук), (В. Шкляр); "Богородице Діво": "– Отакої. Я щоранку вимовляю лише "Отченаш" та "Богородице Діво"...три рази" (Р. Федорів), (О. Яворська); "...Миронів однокласник Юрко – славний бас у церковному хорі гімназистів, від голосу якого на "Буде ім'я Господнє" дзвеніла церковна баня..." (Р. Іваничук), "Потім знайшовся і "піп", що проговорив кілька молитов, а зокрема "Нехай воскресне Бог і згинуть всі вороги його" (У. Самчук).*

До того ж, "Бог" як теонім функціонує у тексті обітничі у романі "Палиця для прокажених": "...Поможі мені, **Боже**, обітничцю цю сповнити. Кличу також на поміч предків наших славних, цілую цей прадідівський меч..." (Р. Федорів) та у назві церковного гімну України в романі "Чого не гоїть вогонь": "А там чай, кусень яловичини з хлібом, порція овочів. А там **Боже** великий, єдиний, нам Україну храни!" (Р. Федорів).

Мовлення людей в українському суспільстві неможливе без побутування в ньому самотутніх прислів'їв та крилатих висловів, що, властиво, і передали автори романів. Ми виділили чотири вислови із чотирьох різних романів, які є яскравими прикладами українського фольклору із функціонування у них оніма "Бог", напр.:

*"Можна й нині так само відповісти Кузьмакові, бо знову: **береженого Бог береже**" (Р. Федорів), "...Дермань наш,*

хвалити Бога, осторонь шляхів, а Запоріжжя – так його зовсім у Бога за пазухою, для птахи лише вільна дорога..." (У. Самчук), "...і було мені до цього часу добре й, порівнюючи, спокійно жити під девізом: "Богові – свічку, чортові – огарок" (Р. Федорів), і, на кінець, біблійний вислів із Старого Завіту, який став крилатим та часто вживаним: "– Василю, чого плачете! Воля Божя! Бог дав – Бог взяв! Корімося Йому!" (В. Лопушанський).

Отже, у статті подано ґрунтовний аналіз уживання письменниками теоніма "Бог" у 19 художніх та мемуарних романах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття. Із семи романів про визвольний рух УПА "Бог" як однолексемна власна назва згадується 228 разів, що становить 16,5% від загальної кількості 1380 антропонімів із цього періоду. У свою чергу, антропонімікон текстів про визвольний період 1917-1922 років (12 романів) нараховує 1930 одиниць, де окремо є близько 135 згадок теоніма "Бог", що становить 7% від загальної кількості антропонімів. Письменники часто використовують синонімічні ряди на позначення сакральної назви *Бог*.

Теонімна сітка номенів *Бога*, зафіксованих у творах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття, підтверджує цю думку, наприклад, у текстах автори позиціонують Господа – Абсолюта як: "*Бог – Життєдавець*", "*Бог – Спаситель*" і "*Бог – Творець*".

Здебільшого в аналізованих текстах "Бог" представлений сакральними концептуальними лексичними одиницями: власне "Бог", який відображає єдиного правдивого Бога у трьох іпостасях: **Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий**, номінованого ще Пресвятою Трійцею, як і властиво основним постулатам християнського вчення.

Попри те, ми виявили функціонування у текстах назв надприродних істот, або ж божеств. Як вже сказано, назву *бог* письменники вживають із малої літери для розмежування номенів християнського і язичницьких вірувань, наприклад: *бог Велес, богиня Венера*. У лексичній групі сакральних варіантів

Бога письменники акцентують увагу на основних Його атрибутах: *Незмінний, Всюдисутній, Сильний, Вічний*. Завдяки афіксам із зменшувально-пестливим значенням у фонетичних варіантах теонімів спостерігаємо різні причини відданого та трепетного ставлення до Бога.

Функціональне навантаження у висловах персонажів із теонімом *Бог* мають такі смислові групи: прохальні звернення до Бога, застережні звертання, подячні звертання та прослава Бога, використання теоніма із метою побажання чи благословення, уповання на Божу силу, онім "*Бог*" як вираження вигуку в реченні, концепт "*Бог*" у богословських текстах, привітаннях, прислів'ях, які функціонують у текстах аналізованих романів. Оскільки теолінгвістика є молодою наукою, що перебуває у розвитку, то подальші дослідження в цій галузі будуть актуальними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинська Т. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
2. Гадамский А. К. Религиозный язык – теолингвистика – языкознание. *Ученые записки Таврического национального университета. Филология*. 2007. Т 20 (59) № 1. С. 287 -292.
3. Гадамский А. К., Гадамская Г. П. Изучение религиозной лексики в украинской теолингвистике XX-XXI ст. *Теолингвистические науки славянских языков*. 2013. № 5. С. 45-71.
4. Костів К. Словник-довідник Біблійних Осіб, Племен і Народів. Торонто : Друкарня Гармоні, 1982. 426 с.
5. Лисиченко Л. Мовна картина світу та її рівні. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства* (Нова серія). 1998. С. 129-144.
6. Назаров В. Н. Введение в теологию : учебное пособие. Москва : "Гардарики", 2004. 320 с.
7. Новейший философский словарь; под. ред. И. Т. Фролова. Москва : Республика, 2001. 719 с.
8. Постовалова В.И. Теолингвистика в современном гуманитарном познании: истоки, основные идеи и направления.

Научно-педагогический журнал Восточной Сибири "Magister Dixit".
2012. №4. С. 56-103.

9. Релігійознавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика.
Київ: Четверта хвиля, 1996. С. 392.

ДЖЕРАЛА

10. OST. Морозів хутір : [в 3-х томах]. Самчук У. Тернопіль. :
Джура, 2005. Т. 1. 452 с.

11. Горліс-Горський Ю. Ми ще повернемось!: *Спогади. Повість. Поезії. Документи. Листування*; за ред. Р. М. Коваль. Київ: Історичний Клуб "Холодний Яр"; Вінниця: ДП "Державна картографічна фабрика", 2012. 432 с.

12. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр: *спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру*; за ред. Р. Ковалья. Київ: Історичний клуб "Холодний Яр"; Вінниця: ДП "Державна картографічна фабрика", 2010. 512 с.

13. Дорошенко М. Стежками Холодноярськими : спогади 1918-1923 років: Київ : ФОП Стебеляк, 2015. 352 с.

14. Іваничук Р. Вогненні стовпи: Тетралогія. Харків: Фоліо, 2009. 507 с.

15. Кокотюха А. справа отамана Зеленого. Українські хроніки 1919 року. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2014. 304 с.

16. Кокотюха А. Червоний. Харків: Книжковий клуб "Клуб Сімейного дозвілля", 2015. 320 с.

17. Крушельницький А. Дужим помахом крил. Львів : Червона Калина, 1992. 225 с.

18. Лопуцанський В. У споконвічному вирі. Львів : Червона Калина, 1992. 378 с.

19. Лютий-Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру. Київ : ФОП Стебеляк, 2015. 352 с.

20. Самчук У. Чого не гоїть огонь. Київ: МАУП, 2008. 352 с.

21. Семенюк С. І гинули першими. Нотатки волинського підпільника. Луцьк: ВМА "Терен", 2010. 228 с.

22. Степовий Ю. У херсонських степах. Мюнхен : "Культура", 1947. 127 с.

23. Федорів Р. Єрусалим на горах. Київ: Вид-во гуманіт. л-ри, 2008. 608 с.

24. Федорів Р. Палиця для прокажених. Львів: "Червона Калина", 2000. 424 с.

25. Фольварочний В. Симон Петлюра. Книга 3. На пробудженому вулкані. Тернопіль : Джура, 2010. 324 с.
26. Шкляр В. Залишенець. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2010. 384 с.
27. Шкляр В. Маруся. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2014. 320 с.
28. Яворська О. На чужих вітрах. Львів: Априорі, 2015. 260 с.

REFERENCES

1. Vil'chyns'ka, T. (2008). *Conceptualization of the sacral in the Ukrainian poetic language in the XVII-XVIII cen.* [Konceptualizacija sakral'nogo v ukrajins'kij poetychnij movi XVII-XVIII st.]. Ternopil : Dzhura [in Ukrainian].
2. Gadomskiy, A. & Gadomskaya, G. (2013). *The study of religious vocabulary in the Ukrainian theolinguistics in the XX-XXI cent.* [Izucheniye religioznoi leksiki v ukrainckoi teolingvistike v XX-XXI st.]. *Teolingvisticheskiye nauki slovjanskih jazykov*, 5, 45-71 [in Russian].
3. Gadomskiy, A. (2007). *Religious language – theolinguistics – linguistics* [Religiozni jazyk – teolingvistika – jazykoznanie]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta. Filologiya*, 287-292 [in Russian].
4. Kostiv, K. (1982) *Dictionary of the Bible Persons, Tribes and Peoples* [Slovník-dovidník Biblijnyh Osib, Plemen i Narodiv]. Toronto : Drukarnja Garmoni [in Ukrainian].
5. Lysychnenko, L. (1998). *The world's language image and its levels* [Movna kartyna svitu ta jiji rivni]. *Zbirnyk Harkivs'kogo istoryko-filologičnogo tovarystva* (Nova serija), 129-144 [in Ukrainian].
6. Nazarov, V. (2004) *Introduction to theology* [Vvedeniye v teologiyu : uchebnoje posobie]. Moskva: "Gardariki" [in Russian].
7. *The newest philosophical dictionary* (2001) [Novejšyj filosofskij slovar'] / Ed. I. Frolov. Moskva : Respublika, 719 [in Russian].
8. Postovalova, V. (2012) *Teolinguistics in the modern humanitarian knowledge: origins, main ideas and directions* [Teolingvistyka v covremennom gymanitarnom poznanii: istoki, osnovnyje ideji i napravlenija]. *Nauchno-pedagogičeskij zhurnal Vostočnoj Sibiri "Magister Dixit"*, 4, 56-103 [in Russian].
9. *Religious dictionary* (1996). [Religijeznavcyj slovník] / Ed. A. Kolodno & B. Lobovyka. Kyiv : Chertverta hvylja [in Ukrainian].

RESOURCES

10. Doroshenko, M. (2015) *On the pathways of the Cold Ravine* [Stezhkamy Holodnojarskymy]. Kyiv : FOP Stebel'ak [in Ukrainian].
11. Fedoriv, R. (2000) *The stick for the lepers* [Palycja dlja prokazhenyh]. Lviv : "Chervona Kalyna" [in Ukrainian].
12. Fedoriv, R. (2008) *Jerusalem is on the mountains* [Jerusalym na gorah]. Kyiv : Vydavnytstvo humanitarnoji literatury [in Ukrainian].
13. Fol'varochnyj, V. (2010) *Symon Petl'ura* [Symon Petljura. Knyha 3. Na probudzhenomu vulkani]. Ternopil : Dzhura [in Ukrainian].
14. Gorlis-Gorskyj, Yu. (2010). *The Cold Ravine* [Holodnyj Jar]. *Spogady osaula 1-go kuren'a polku gajdamakiv Holodnogo Jaru*. R. Koval. Kyiv: Istorychnyj Klub "Holodnyj Jar"; Vinnycja: DP "Derzhavna kartografichna fabryka", 512 [in Ukrainian].
15. Gorlis-Gorskyj, Yu. (2012). We will still be back [My shche povernemosja]. *Spogady. Povist'. Poeziji. Dokumenty. Lystuvann'a. I*. R.M. Koval. Kyiv: Istorychni Klub "Holodnyj Jar"; Vinnycja: DP "Derzhavna kartografichna fabryka", 432 [in Ukrainian].
16. Ivanychuk, R. (2009) *The fiery columns* [Vognenni stovpy: Tetralogija]. Harkiv : Folio [in Ukrainian].
17. Javorska, O. (2015) *On the foreign winds* [Na chuzhyh vitrah]. Lviv : Apriori [in Ukrainian].
18. Kokotjuha, A. (2014) *The case of the chieftain Zelenyj* [Sprava otamana Zelenogo. Ukrajins'ki hroniky 1919 roku]. Harkiv : Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillja" [in Ukrainian].
19. Kokotjuha, A. (2015) *Red* [Chervonyj]. Harkiv : Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillja" [in Ukrainian].
20. Krushelnyc'kyj, A. (1992) *With the strong waves of the wings* [Duzhym pomahom kryl]. Lviv : Chervona kalyna [in Ukrainian].
21. Ljutyj-Ljutenko I. (2015). *The flame from the Cold Ravine* [Vogon' z Holodnogo Jaru]. Kyiv : FOP Stebeljak [in Ukrainian].
22. Lopushchans'kyj, V. (1992) *In the eternal whirlpool* [U spokonvichnomu vyri]. Lviv : Chervona kalyna [in Ukrainian].
23. Samchuk, U. (2005). *OST. The Moroziv's farmstead* [OST Moroziv hutir]. (Vols 1-3). Ternopil : Dzhura [in Ukrainian].
24. Samchuk, U. (2008) *What doesn't the fire heal* [Chogo ne gojit' vogon']. Kyiv [in Ukrainian].
25. Semenjuk, S. (2010) *They were the first to die* [I gynuly pershymy. Notatky volyn'skogo pidpil'nyka]. Luck : VMA "Teren" [in Ukrainian].

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика
.....

26. Shkl'ar, V. (2010) *The one who stayed* [Zalyshenec]. Harkiv : Knezhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillja" [in Ukrainian].

27. Shkl'ar, V. (2014) *Marys'a* [Marysja]. Harkiv : Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillja" [in Ukrainian].

28. Stepovyj, Yu. (1947). *In the steppes of Kherson* [U hersons'kyh stepah]. Mjunhen : "Kultura" [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції – 15.04.2019

Дата затвердження редакцією – 01.05.2019